

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT
“DREPTUL LA DEMNITATE”
REZUMAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC

Prof.univ.dr. GHEORGHE DĂNIȘOR

DOCTORAND

MIREA F. ANTOANETA LAURA

CRAIOVA

2016

Lucrarea ”**DREPTUL LA DEMNITATE**” este structurată în opt capitole.

Cap. I. Considerații generale privind noțiunea de „demnitate umană”

Primul capitol al lucrării cuprinde o serie de noțiuni introductive privind noțiunea de „demnitate umană”, originea și sensurile termenului de „demnitate”, relația dintre demnitate și personalitatea umană, rolul filosofiei în afirmarea și dezvoltarea dreptului la demnitate.

Pentru a defini conceptul de „demnitate umană”, strâns legat de condiția umană și de evoluția acesteia din punct de vedere istoric și filosofic, trebuie să pornim de la originea termenului: „dec” (sanscrită) = a arăta, a indica; „dacas” (sanscrita târzie) = glorie, renume; „dignus”, „decere”, „decus” (latină) = distincție, strălucire, glorie; „deiknumi”, „doxa”, „dakein” (greacă) = calitatea superioară care afirmă omul. În limba română, ca și în alte limbi moderne, cuvântul „demnitate” are valoare polisemantică.

În ceea ce privește sensurile noțiunii de „demnitate”, acestea diferă în funcție de domeniul la care se face referire. Ca noțiune moral-filosofică, demnitatea are mai multe sensuri: calitate umană, valoare sau principiu moral, concept filosofic, principiu general. Ca noțiune juridică, dreptul la demnitate are valoare de principiu, a cărui aplicabilitate și autoritate este asigurată de normele juridice.

Relația dintre demnitate și personalitatea umană se traduce prin faptul că aceasta este o trăsătură dominantă a personalității. Nu numai că este o trăsătură pozitivă a interiorului uman, reflectând cinste, onoare, virtuozitate, modestie sau, în viziunea lui Kant, respect pentru toate datoriile morale, dar ea se raportează și la alții, desemnând altruism și respect pentru ceilalți semenii. Demnitatea contribuie la formarea conștiinței de sine și la conturarea conștiinței proprii valori morale și sociale.

Văzută din punct de vedere filosofic, demnitatea umană are un rol determinant pentru înțelegerea statutului existențial al omului și al lumii

acestuia. Din acest motiv cea mai mare parte a lucrării va fi consacrată prezentării și examinării detaliate a demnității în cele mai semnificative sisteme filosofice de până acum. Pentru a da coerență discursului, analiza sistematică este susținută de analiza istorică.

Cu siguranță, rolul filosofiei în conturarea și impunerea în gândirea morală a conceptului de demnitate este incontestabil, mărturie fiind preocupările a numeroși filosofi, datând încă din antichitate, privind natura condiției umane și trăsăturile personalității umane. Cu siguranță, nu trebuie neglijat nici rolul unor gânditori și filosofi români la afirmarea demnității umane ca valoare etică și concept filosofic (Dimitrie Cantemir, Miron Costin, Neagoe Basarab, Ștefan Zeletin, D.D. Roșca, C. Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti, Petre Andrei), motiv pentru care contribuția lor a fost analizată în secțiunea a IV-a a acestui capitol introductiv al lucrării.

Cap. II - Evoluția istorică a ideii de „demnitate umană” în filosofia antică și creștină

Cu siguranță, rolul filosofiei în conturarea și impunerea în gândirea morală a conceptului de demnitate este incontestabil, mărturie fiind preocupările a numeroși filosofi, datând încă din antichitate, privind natura condiției umane și trăsăturile personalității umane.

Din perspectiva conturării și impunerii conceptului de demnitate umană în gândirea filosofică și morală, se impune să începem analiza evoluției istorice a ideii de „demnitate umană” cu filosofii antici.

În prima secțiune a Capitolului II, intitulată „Conturarea și afirmarea condiției umane la filosofii greci”, au fost luate în considerare ca puncte de referință în conturarea și afirmarea condiției umane în Grecia antică cele trei etape: presocratică, clasică și elenistică. Concepțiile filosofice din prima etapă au pus accentul pe ridicarea omului din dependența sa naturală, pe desprinderea gândirii orientate spre cosmos și centrarea acesteia pe om, remarcându-se contribuția „celor șapte înțelepți” care au trăit în prima jumătate a secolului al

VI-lea î.Hr. și care au conturat virtuțile proprii cetățeanului: Thales din Milet, Cleobulos din Lindos, Solon, Chilon, Pietacos din Lesbos, Bias din Priene, Periandros din Corint. În perioada clasică îi amintim pe Socrate – creatorul celor mai însemnate idei cu privire la demnitate, Platon – promotorul rațiunii transcendente, Aristotel – cel care a adus în discuție moralitatea și responsabilitatea omului pentru faptele sale și pentru efectele acestora în câmpul vieții sociale. Concepțiile filosofice din perioada elenistică – epicureismul, stoicismul, cinismul – influențate și de condițiile sociale și politice, au pus bazele unui nou model de personalitate umană, caracterizată prin alte repere de moralitate: tărie de caracter, abnegație, fermitate, dârzenie, valori care sunt proprii și demnității.

Deși nu s-au ridicat niciodată la nivelul grecilor, filosofii romani nu trebuie uitați, motiv pentru care cele mai reprezentative concepții privind omul și condiția umană au fost analizate în secțiunea a II-a a acestui capitol. Noțiunea de demnitate a fost utilizată încă din stadiul incipient al fondării cetății romane, fie cu sensul de calitate aferentă unui statut înalt ocupat de individ, fie în sensul de virtute morală. Îi amintim în special pe Seneca, susținător al doctrinei stoice, și pe Cicero, filosofia sa fiind centrată pe diverse valori etice și morale pe care le tratează în operele sale: *Despre îndatoriri*, *Despre prietenie*, *Despre bătrânețe*, *Despre supremul bine și supremul rău*, *Despre natura zeilor*, *Despre consolare*, *Despre stat*, *Despre legi*. Seneca considera că valoarea morală supremă a omului este virtutea, filosofia fiind năzuința spre virtute, spre îndreptarea spiritului, cele două – virtutea și filosofia – neputând exista una fără alta.

Un alt exponent al Romei antice, Ulpian, considera că voința de a înfăptui justiția, de a da fiecărui om ce este al său, provenea dintr-o sursă rațională a unui om convins de idealul binelui moral. Tot Ulpian este cel care a definit preceptele dreptului ca fiind: *honeste vivere* (a trăi decent), *alterum non laedere* (a nu vătăma pe nimeni), *suum cuique tribuere* (a da fiecăruia ce este al său). În

concepția lui Gaius, dreptul ginților era dreptul stabilit prin rațiunea naturală, care aparține în mod egal tuturor cetățenilor. Concepțiile filosofilor antici romani se remarcă prin dezvoltarea a două calități morale pe care omul le posedă – rațiunea și virtutea, valori care caracterizează și conceptul de demnitate umană.

În ceea ce privește doctrina creștinismului, demnitatea umană, respectul și mila pentru cei săraci, orfani, suferinzi au fost întotdeauna și s-au menținut în centrul tuturor tradițiilor creștine. Concepția creștină se fundamentează pe convingerea că omul este chipul lui Dumnezeu, de unde rezultă egalitatea tuturor oamenilor și datoria oricărui creștin de a lupta pentru desființarea inegalităților, a sărăciei și a bolilor. În morala creștină, omul este responsabil de toate actele sale, dând socoteală pentru ele în fața lui Dumnezeu, răsplata fiind raiul sau iadul.

Munca și îndemnul la milostenie sunt principalele repere ale învățăturii celor mai importanți gânditori creștini ai antichității despre grija față de om și despre demnitatea ființei umane, cei mai reprezentativi fiind Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur. La începuturile creștinismului, ei au fost cei care au subliniat demnitatea ființei umane și respectul care se cuvine a fi acordat semenilor, astfel încât concepția lor a rămas un reper normativ pentru Biserică și pentru toți filosofii, creștini și necreștini, de mai târziu.

Pentru Sfinții Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, grija față de om constituie o coordonată definitorie a activității și a întregii lor învățătură. Virtuțile pe care le regăsim în predicile tuturor sunt mila față de semenii și munca. Creștinismul a jucat astfel un rol decisiv în evaluarea morală a personalității umane, menținând permanent trează în mintea omului conștiința responsabilității pentru faptele sale.

Cap. III – Demnitatea umană în gândirea filosofică, etică și religioasă din Evul Mediu

După un mileniu de existență, creștinismul s-a răspândit la nivel european, reușind să oprească ofensiva islamului. Europa occidentală s-a impus în fruntea lumii creștine. Împărțirea religioasă a societății s-a reflectat în antagonismul politic, în amestecul dintre religie și autoritatea civilă.

În Evul Mediu timpuriu, definirea omului și a valorilor sale morale se făcea în funcție de ideologia creștină, de aceea concepțiile filosofice nu pot fi despărțite de cele religioase. Marii gânditori ai Evului Mediu timpuriu și dezvoltat (Thomas d'Aquino, Dante, G. Bruno, T. Campanella) au pus accentul pe libertatea omului, rezultat a două componente esențiale – libertatea și voința. Giordano Bruno, în romanul alegoric „*Spacio della bestia trionfante*“, a subliniat puterea de autodeterminare a omului, punând accentul pe importanța libertății de creație. Prin muncă, omul nu numai că sporește neconținut cuprinsul realizării, dar, reluând „operele naturii“, le cercetează și le perfecționează. O operă reprezentativă pentru desprinderea de concepțiile religioase este cea a lui Tommaso Campanella –, „*Del senso delle cose e della magia*“, care a construit o imagine empirică a devenirii umane, subliniind superioritatea ei față de toate celelalte ființe, prin inteligență și creație, ba chiar față de Dumnezeu deoarece, prin rațiune și cunoaștere, observă toate schimbările din natură și poate preveni o serie de evenimente și consecințe nefaste provocate de fenomene naturale.

Renașterea a stabilit noi puncte de referință în concepția despre om și în definirea și susținerea demnității umane, gândirea laică lovind în teoriile teocratice despre om și în umanismul religiei. Cele mai cunoscute texte clasice referitoare la demnitatea umană provin din epoca Renașterii: Pico della Mirandola – *Despre demnitatea omului*, Gianozzo Manetti – *Despre noblețea și superioritatea omului*, Juan Luis Vives – *Povestea omului*, Jan Amos Komenský – *Marea didactică*. Dacă pentru Thomas d'Aquino și Sfântul Gregorie din Nisa omul este imaginea lui Dumnezeu, pentru Pico della Mirandola, ființa umană este „indistinctă”, indefinibilă, fiind imposibil de definit natura dimensiunii noastre spirituale. Punând problema demnității

umane, Pico della Mirandola a subliniat ideea că în om se află, în egală măsură, puterea de a dezvolta binele sau răul, soarta sa nefiind dictată/subordonată nici de natură, nici de cosmos, nici de divinitate.

Treptat, reperele religioase sunt eliminate din concepțiile privind demnitatea umană, lăsând loc pentru alte repere determinante – gândirea și creația umană, materială și spirituală (Michel Montaigne-Delacroix, Blaise Pascal), precum și știința (Francisc Bacon, René Descartes). Pentru F. Bacon, demnitatea omului constă în cunoaștere și în capacitatea de invenție și creație, însușiri care sunt naturale, nu conferite de Dumnezeu.

Reprezentativă pentru filosofia centrată pe cunoaștere este și opera lui Michel de Montaigne-Delacroix, convins că omul nu poate să fie decât ceea ce este, nici să-și imagineze lucrurile altfel decât după posibilitățile sale, eliminând astfel orice imixtiune a forțelor divine în natura umană.

Un alt filosof preocupat să elaboreze o concepție morală după criterii științifice a fost Vico Giambattista. Demnitatea rezultă, în concepția sa, din cunoașterea de sine, care devine imboldul de a cultiva puterea minții noastre în toate facultățile ei, pentru „a cunoaște întreaga lume a științelor“. Demnitatea depinde de om, nu mai este atribut al divinității. În concepția sa, demnitatea nu se formează de la sine, ea fiind atât rodul acțiunii omului călăuzit de știință, cât și al educației proprii.

Cap. IV – Determinări ale conceptului de demnitate umană în perioada modernă și contemporană

Capitolul IV al lucrării este centrat pe o serie de direcții de evoluție a concepțiilor filosofice privind demnitatea umană în perioada modernă și contemporană. Încă din a doua jumătate a sec. al XV-lea, în Occident, eliberarea gândirii de dogmele religioase, criza sistemului de valori întemeiate pe privilegiile nobilimii, ideea de egalitate a cetățenilor în fața legii, construirea

economiei de piață și afirmarea noii clase sociale a burgheziei au constituit direcțiile principale de evoluție a societății.

Una dintre cele mai înaintate și mai îndrăznețe opere ale iluminismului francez este cea a lui Montesquieu, scopul său fiind acela de a limita puterea absolută a monarhului și de a condamna intoleranța religioasă care caracterizase Inchiziția. Criticând regimul politico-social feudal, militând pentru lichidarea privilegiilor monarhilor și clerului, Montesquieu își aduce propria contribuție la consolidarea demnității umane.

În procesul de trecere de la feudalism la epoca modernă determinante au fost trei momente revoluționare: revoluția engleză (1640-1688), cea americană, desfășurată între 1763-1791, și Revoluția franceză de la 1789. Aceste momente s-au remarcat atât prin documentele programatice, cât și prin ideile filosofilor sau oamenilor politici care fie au declanșat, fie au influențat, prin scrierile lor, aceste mișcări sociale.

Unul dintre filosofii care au trăit în perioada revoluției engleze, fondată pe doctrina puritanismului, a fost Thomas Hobbes care, în primele opere ale sale – “Elemente de drept natural și civil”, “Despre cetățean” – ia apărarea regelui împotriva parlamentului, ulterior trecând de partea revoluției burgheze și manifestând o atitudine critică față de aristocrație și cler (“Leviathan”, “Despre corp”, “Despre om”).

Un alt susținător al burgheziei engleze a fost John Locke, care a pus accent pe rolul esențial al experienței și educației în formarea spiritualității umane în lucrarea sa *Eseu asupra intelectului omenesc*.

Reprezentant al Revoluției americane, Thomas Jefferson este cel care a redactat textul documentului adoptat în anul 1776 – Declarația de Independență care are la bază principiile iluministe, înscriind, printre drepturile cetățenilor, viața, libertatea și năzuința spre fericire.

Cel care, prin concepțiile sale filosofice, a declanșat întregul carusel al revoluției franceze și al celor care au urmat, ducând la prăbușirea monarhiilor

absolutiste, este Jean Jacques Rousseau. În operele sale – “Discurs asupra științelor și artelor”, “Contractul social”, “Discursul asupra originii inegalității” – el face distincție între “omul natural”, liber și independent, și “omul social”, egoist, plin de vicii și prizonier al unei societăți sfâșiate de inegalitate și conflicte.

Immanuel Kant își fundamentează concepția despre demnitate subliniind necesitatea elaborării unei morale lipsite de orice interes material sau moral. Pentru Kant, autonomia voinței este un principiu al demnității umane și al oricărei naturi raționale.

Un alt punct de referință în evoluția concepțiilor privind demnitatea umană este filosofia lui Hegel, pentru care demnitatea umană este un atribut al Spiritului Absolut.

În perioada contemporaneității, un punct de cotitură în evoluția conceptului de demnitate umană a fost reprezentat de instaurarea regimurilor totalitare – fascismul, nazismul, stalinismul. Elaborată în sec. XVII-XVIII și definitivată la sfârșitul sec. al XVIII-lea, odată cu revoluția franceză și cea americană, doctrina drepturilor omului nu mai putea fi contestată nici măcar de niște regimuri atât de radicale precum cele totalitare. În cadrul luptei împotriva comunismului, drepturile omului, în special demnitatea umană, au constituit arma intelectuală și spirituală a disidenților: ei nu puteau cere căderea regimului și înlocuirea lui cu un altul, însă cereau regimului comunist să respecte principiile fundamentale care erau înscrise, cel puțin în mod formal, în Constituție. La rândul lor, comuniștii nu se puteau declara ostili drepturilor omului, motiv pentru care țările comuniste vor semna, alături de cele democratice, Acordul de la Helsinki care afirma mai multe drepturi fundamentale ale omului.

Totalitarismele au răstălmăcit cultura și fundamentul cultural umanist, pentru promovarea propagandistică a propriei ideologii și politici de forță, prin anihilarea granițelor dintre stat și societatea civilă, prin încălcarea drepturilor

omului, prin abolirea tuturor formelor de organizare socială a căror coerciție nu se poate realiza de sus în jos (sindicate, patronate, partide politice). În toate regimurile totalitare, indiferent de țară, drepturile omului în general, dreptul la demnitate în special nu numai că au fost reduse la tăcere, dar au fost chiar grav încălcate.

Din punctul de vedere al analizei noastre filosofice, interesante sunt opiniile fondatorilor doctrinelor totalitare cu privire la societatea modernă, ilustrativă în acest sens fiind critica lui Karl Marx la adresa drepturilor omului (*Despre chestiunea evreiască*, 1844).

Cap. V. Demnitatea umană, fundament al drepturilor omului

Începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea, lumea occidentală, parcurgând o serie de crize revoluționare, s-a transformat structural, maturizându-se sub influența ideilor Revoluției franceze din anul 1789. Anul 1815 a pus capăt expansiunii republicane, dar evenimentele din anii 1830 și revoluțiile anului 1848 au cuprins întreaga Europă, dând naștere unor curente și orientări noi în gândirea filosofică și juridică. Concomitent cu revoluția politică și revoluția economică s-a produs și o „revoluție” în domeniul juridic, în special în filosofia juridică cu privire la originea și rolul statului și al legii. Preocuparea pentru constituirea unui sistem juridic pus în slujba apărării drepturilor fundamentale ale omului a câștigat teren o dată cu promovarea conceptului de „stat de drept”.

Deși conturarea și afirmarea conceptului de demnitate umană are o istorie îndelungată, mai îndelungată decât istoria drepturilor omului, din documentele juridice și tratatele internaționale lipsește o definiție a noțiunii de demnitate ori a dreptului la demnitate. Din acest motiv am considerat necesară o analiză a prevederilor actelor juridice naționale (Magna Charta, Declarația americană de independență din 1776, Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789), regionale (Convenția interamericană a drepturilor omului și

protocoalele adiționale, Carta Asiatică a Drepturilor Omului, Carta africană a drepturilor omului și ale popoarelor) și internaționale (Carta Organizației Națiunilor Unite semnată la San Francisco în 1945, Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată în anul 1948, Convenția Europeană a Drepturilor Omului semnată în 1950 în cadrul Consiliului Europei, Declarația Națiunilor Unite asupra eliminării oricăror forme de discriminare rasială adoptată în anul 1963, Actul Final al Conferinței de la Helsinki privind drepturile omului din 1975, documentele Reuniunii de la Viena – 1989 etc.) care fac referire la demnitatea umană.

Urmărind ca această analiză să ne permită ulterior să elaborăm o definiție a dreptului la demnitate, în Secțiunea a II-a a acestui capitol am examinat modul de formulare a noțiunii de respect al demnității umane în convenții, tratate și alte documente europene : Carta Socială Europeană, Tratatul de la Lisabona și Carta Drepturilor Fundamentale, Carta socială a UE, directivele Uniunii Europene.

Având în vedere că nici actele juridice naționale, nici documentele regionale ori internaționale nu conțin o definiție a demnității umane, am folosit jurisprudența europeană și internațională ca instrumente care servesc la determinarea actelor sau faptelor prin care se aduce atingere demnității umane. În mod frecvent actele de hărțuire morală sau sexuală, precum și supunerea la tratamente inumane sau degradante au fost considerate de Comisia, cât și Curtea Europeană a Drepturilor Omului ca fiind cele mai grave încălcări ale demnității. O parte importantă a Capitolului V (Secțiunea a III-a) este consacrată jurisprudenței internaționale, în special celei a Curții Europene a Drepturilor Omului (C.E.D.O.) în domeniul aplicării principiului nediscriminării, subliniindu-se contribuția acestui for la evoluția metodelor de protecție a drepturilor omului.

Concluzia Capitolului V este că legătura strânsă între demnitate și drepturile omului poate fi rezumată prin faptul că demnitatea constituie fundamentul drepturilor omului, idee reflectată și de titlul acestui capitol.

Cap. VI. Demnitatea umană și drepturile personalității în sistemul de drept românesc

Capitolul VI se constituie într-o analiză a regimului juridic al demnității umane în sistemul de drept românesc, a locului ocupat de dreptul la demnitate în cadrul drepturilor personalității, legătura cu alte drepturi care fac parte din această categorie (dreptul la onoare, dreptul la reputație și dreptul la imagine, dreptul la respectarea vieții private).

Prima secțiune a acestui capitol fixează cadrul constituțional al dreptului obiectiv care reglementează demnitatea și „libera dezvoltare a personalității umane”, apoi cadrul juridic conturat de noul Cod civil.

Secțiunea a II-a, intitulată „Demnitatea și drepturile personalității”, debutează cu o serie de considerații terminologice și cu definirea drepturilor personalității, continuând apoi cu determinarea drepturilor care intră în sfera drepturilor personalității, natura juridică și trăsăturile drepturilor personalității, limitele drepturilor personalității.

În ceea ce privește dreptul la demnitate, analiza prevederilor noului Cod civil ne-au condus la concluzia că această noțiune are un caracter de sinteză, integrator, care se află în următoarea relație cu celelalte drepturi ale personalității: garantarea și respectarea demnității umane presupune protecția tuturor drepturilor inerente dezvoltării personalității umane; încălcarea oricăruia dintre drepturile personalității echivalează cu încălcarea dreptului la demnitate. Lipsa unei definiții legale face însă conținutul noțiunii de demnitate greu de definit deoarece, pe lângă respectul onoarei și al reputației la care face referire alin. 2 al art. 72 NCC, acesta include și dreptul la viață intimă, familială sau privată (art. 71), dreptul la propria imagine (art. 73), dreptul la viață, sănătate,

integritate fizică și psihică al persoanei fizice (art. 61 și 64), interzicerea practicilor eugenice (art. 62), dreptul la libera exprimare (art. 70) etc. De asemenea, conținutul dreptului la demnitate evoluează și se diversifică în doctrină și jurisprudență, lipsa unei determinări legale conferindu-i un caracter incert.

În încercarea de a sintetiza toate aceste idei am formulat o definiție a dreptului la demnitate, demers pe care îl considerăm temerar, având în vedere că o astfel de definiție lipsește nu numai din actele juridice naționale și internaționale, ci și din doctrină și jurisprudență:

Dreptul la demnitate constă în posibilitatea recunoscută persoanei fizice de a-și dezvolta în mod liber și plenar identitatea și personalitatea, pe toate planurile – social, politic, economic, cultural – , indiferent de rasă, sex, vârstă, origine socială, stare materială, naționalitate, etnie, religie ori orice astfel de criteriu care poate duce la discriminare, și indiferent dacă acest lucru presupune exprimarea unor gânduri, idei, opțiuni ori adoptarea unor atitudini, comportamente, ținute care sunt considerate inacceptabile de autorități, de alte persoane sau de restul societății, sub rezerva limitelor impuse de lege.

Pornind de la legătura dintre demnitate și onoarea, reputația și imaginea unei persoane, dreptul la onoare, reputație și imagine, ca și dreptul la viața privată, nu puteau fi ignorate. Dreptul la onoare, reputație și imagine s-au bucurat de o atenție deosebită deoarece ele tind să protejeze pacea și liniștea vieții personale și familiale și rezultă din noțiunea de libertate de unde și dificultatea de a le determina câmpul de aplicare. Dacă am admite că dreptul la respectul vieții private ar absorbi dreptul la imagine, tot așa se poate spune despre dreptul la demnitate că include dreptul la onoare și reputație. Fiecare dintre ele trebuie analizate însă ca un drept autonom dar în contextul protecției drepturilor personalității. Ca și în cazul dreptului la demnitate, lipsa unor definiții precise a acestor drepturi și a unui cadru legal bine determinat se resimte îndeosebi în domeniul mijloacelor de comunicare în masă.

Spre deosebire de regimul comunist, în România perioadei de tranziție legiuitorul a admis că vătămarea unor drepturi nepatrimoniale atrage aceleași consecințe, fie în ipoteza lezării drepturilor unei persoane fizice, fie ale unei persoane juridice întrucât numai persoana fizică are ca atribut de identificare numele, în timp ce persoana juridică se identifică prin denumire. Orice atingere adusă numelui, în cazul persoanei fizice, denumirii sau firmei, în cazul persoanei juridice reprezintă, în fapt, o încălcare a dreptului la onoare, reputație sau imagine. În subsecțiunea intitulată „Dreptul la onoare, dreptul la reputație și dreptul la imagine al persoanei fizice” am realizat o privire de ansamblu asupra evoluției legislației românești în ceea ce privește protecția acestor drepturi și concepția că nu numai persoanele fizice, dar și persoanele juridice pot suferi daune morale.

Conceptul de viață privată este foarte larg. În general, dreptul la viață privată implică dreptul persoanei de a-și trăi viața într-un grad de intimitate considerat rezonabil într-o societate democratică, fără a încălca drepturile și libertățile celorlalți. Normele juridice care protejează viața privată, ca și onoarea, imaginea și reputația profesională, sunt esențiale în orice societate democratică în care omul este valoarea fundamentală, ele având rolul de a apăra, în același timp, personalitatea și demnitatea umană. Având în vedere caracterul incert al conținutului vieții private și ambiguitatea normelor juridice în materie [spre exemplu, Secțiunea a III-a din Capitolul II al Noului Cod civil reunește, sub titlul „Respectul vieții private și al demnității persoanei umane”, dreptul la libera exprimare (art. 70); dreptul la respectarea vieții sale private (art. 71); dreptul la respectarea demnității (art. 72); dreptul la propria imagine (art. 73); prelucrarea datelor personale (art. 77)], contribuția C.E.D.O. rămâne semnificativă în ceea ce privește delimitarea sferei vieții publice a persoanei de viața privată a acesteia și determinarea limitelor dreptului la respectarea vieții private. Din acest motiv am considerat necesar să analizăm o serie din hotărârile C.E.D.O. în materia protecției vieții private.

Ultima secțiune a Capitolului VI se intitulează “Repararea daunelor morale în cazul nerespectării drepturilor personalității: evoluția legislației, doctrinei și jurisprudenței românești”. Principiul reparării integrale a prejudiciului în materia daunelor morale se întemeiază pe necesitatea restabilirii raporturilor încălcate printr-un fapt ilicit și culpabil, a repunerii victimei, pe cât posibil, în situația anterioară producerii prejudiciului. În perioada anterioară instaurării și consolidării regimului comunist în România (1865-1952), doctrina juridică și jurisprudența română clasică au instituit un sistem mixt de reparare a daunelor morale ce includea repararea prejudiciului moral atât prin mijloace materiale (bănești), cât și prin mijloace (măsuri) nepatrimoniale. În intervalul 1952-1989, practica reparării bănești a daunelor morale a fost interzisă, în urma Deciziei de Îndrumare a Plenului fostului Tribunal Suprem nr. VII din 29 decembrie 1952, motivarea acestei interdicții fiind de ordin ideologic: ideea burgheză a transformării în bani a suferințelor morale venea în contradicție cu principiile fundamentale ale dreptului socialist. După 1989, doctrina și jurisprudența română au revenit la teza reparării daunelor morale prin mijloace patrimoniale, admitând inclusiv ideea că persoanele juridice, nu numai persoanele fizice, pot suferi prejudicii de ordin moral. În aceeași secțiune am tratat sancțiunile civile și măsurile reparatorii prevăzute de actualul Cod civil în cazul nerespectării drepturilor personalității.

Cap. VII. Demnitatea umană în contextul globalizării. Protecția demnității în relațiile dintre state

Ultimul capitol al tezei a fost dedicat celor mai importante provocări pe care principalele probleme ale contemporaneității – globalizarea, terorismul internațional, libertatea de circulație – le-au ridicat în relațiile internaționale dintre state (configurarea conceptului de demnitate națională, admisibilitatea unor limitări ale suveranității statelor din rațiuni umanitare), ca și în relația stat-

individ (schimbarea drepturilor omului și conturarea drepturilor de solidaritate – dreptul la pace, dreptul la dezvoltare, dreptul la un mediu sănătos).

Având în vedere impactul demnității umane asupra configurării dreptului internațional umanitar, nu puteam trece cu vederea incriminarea unor fapte prin care se încalcă dreptul la pace și demnitatea umană precum crimele de război, dar și traficul de droguri, traficul de ființe umane, falsificarea de monedă, terorismul internațional, pirateria, sclavia.

Capitolul VIII. Concluzii și propuneri de lege ferenda

Capitolul VIII al lucrării reprezintă o sinteză a concluziilor personale ale autoarei și a propunerilor *de lege ferenda* formulate în corpul propriu-zis al lucrării:

1. O primă propunere vizează Noul Cod penal care nu mai incriminează insulta și nici calomnia, motiv pentru care *de lege ferenda* considerăm necesară completarea acestui cod prin includerea vechilor dispoziții care prevedeau că aceste fapte constituie infracțiuni.

2. Având în vedere implicațiile extrem de vaste ale dreptului la demnitate în materie de angajare și de muncă, am înaintat o propunere *de lege ferenda* care vizează statuarea expresă a principiului demnității în Codul muncii, respectiv modificarea art. 8 alin. 1 în următoarea formulare: ”Relațiile de muncă se bazează pe principiul consensualității și al bunei-credințe, precum și pe *principiul respectării demnității umane*”.

3. Plecând de la dispozițiile art. 254 din Codul muncii care prevede expres răspunderea salariatului numai pentru daune materiale, nu și morale pe care le pot cauza angajatorului, din necesitatea de a asigura un tratament egal angajatorilor și salariaților, *de lege ferenda* am propus modificarea art. 254 alin. 1 din Codul muncii în forma: „Salariații răspund patrimonial, în temeiul normelor și principiilor răspunderii civile contractuale, pentru pagubele materiale și morale produse angajatorului din vina și în legătură cu munca lor”.

4. Pornind de la rolul și atribuțiile aleșilor locali și de la analiza prevederilor Legii nr. 393/2004 privind statutul aleșilor locali, *de lege ferenda* propunem modificarea art. 45 din această lege în următoarea formulare: ”Aleșii locali, în calitate de reprezentanți ai colectivității locale, au îndatorirea de a participa, pe durata mandatului, la exercitarea funcțiilor autorităților administrației publice locale din care fac parte sau pe care le reprezintă, cu bună-credință și fidelitate față de țară și de colectivitatea care i-a ales, precum și cu respectarea demnității umane”.

5. Din necesitatea de a îmbunătăți activitatea autorităților administrative și instituțiilor publice, precum și în scopul creșterii profesionalismului și responsabilității funcționarilor publici în relațiile cu cetățenii, *de lege ferenda* considerăm necesară completarea art. 43 alin. 3 din Legea nr. 188/1999 privind Statutul funcționarilor publici în sensul menționării exprese a obligației funcționarilor publici de a respecta principiul demnității umane.

6. Având în vedere că nici o dispoziție din legislația ori din Constituția României nu interzice, într-o modalitate sau alta, Avocatului Poporului de a apăra drepturile și libertățile cetățenilor în raport cu justiția, considerăm că, *de lege ferenda*, ar trebui reglementată pe viitor această atribuție a Avocatului Poporului, posibilitate prin intermediul căreia ar fi preîntâmpinate și sancționate încălcările de către judecători ale art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, conform căruia ”orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, public și într-un termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa”.

7. Constatând lipsa oricărei definiții legale, doctrinare sau jurisprudențiale, *de lege ferenda* propunem consacrarea, în planul reglementărilor juridice naționale și internaționale, a următoarei definiții: ”Dreptul la demnitate constă în posibilitatea recunoscută persoanei fizice de a-

și dezvolta în mod liber și plenar identitatea și personalitatea, pe toate planurile – social, politic, economic, cultural – , indiferent de rasă, sex, vârstă, origine socială, stare materială, naționalitate, etnie, religie ori orice astfel de criteriu care poate duce la discriminare, și indiferent dacă acest lucru presupune exprimarea unor gânduri, idei, opțiuni ori adoptarea unor atitudini, comportamente, ținute care sunt considerate inacceptabile de autorități, de alte persoane sau de restul societății, sub rezerva limitelor impuse de lege”.

Dificultatea schimbării mentalității reprezentanților autorităților publice față de drepturile și interesele legitime ale cetățeanului, slaba preocupare pentru stabilirea răspunderii juridice efective a acestora în cazul nesocotirii drepturilor și libertăților fundamentale au încetinit mult procesul de trecere de la statul de drept formal la statul de drept real. În acest scop, este necesar să fie uitate în totalitate și definitiv principiile paternaliste care presupuneau acceptarea necondiționată a centrului de putere politică, a dominației exclusive a acesteia în toate domeniile vieții, respingerea oricărei critici sau contestații formulate la adresa puterii, infailibilitatea partidului unic și a conducătorului, respingerea alternativei, intoleranța față de varietatea organizațiilor politice, față de alte puncte de vedere personale sau oficiale, față de democrație.

Procesul de schimbare a concepțiilor, atitudinilor, așteptărilor este de lungă durată, însă acesta poate fi grăbit prin instaurarea unui adevărat stat de drept, prin recunoașterea importanței dreptului pentru realizarea reformelor economice și sociale, cu respectarea principiului egalității de șanse și al demnității umane, reinstaurându-se încrederea și respectul cetățenilor față de lege, față de ordinea socială. În acest scop subliniem, o dată în plus, *necesitatea adaptării dispozițiilor de drept pozitiv la principiul respectării demnității umane care este în acord cu preceptele dreptului natural, asigurându-se astfel respectarea drepturilor fundamentale ale indivizilor, cât și premisele realizării personalității umane în toate planurile vieții sociale, economice, politice și culturale.*

Lucrarea se încheie cu lista bibliografică. De subliniat faptul că, din punctul de vedere al problematicii abordate, lucrarea se înscrie în cadrul unei direcții mai ample de investigație științifică, având la bază un bogat material bibliografic: cărți și tratate, studii și articole din reviste de specialitate, publicate în limba română, dar și în limbi străine, documente oficiale, legislație, hotărâri ale instanțelor judecătorești, jurisprudența C.E.D.O., convenții și tratate internaționale cu privire la protecția drepturilor omului.